

Kontemplativni život u nauku sv. Ivana od Križa

Ložušić, Antonija

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:126488>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-20**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

ANTONIJA LOZUŠIĆ

KONTEMPLATIVNI ŽIVOT U NAUKU SV. IVANA OD KRIŽA

DIPLOMSKI RAD
iz Duhovnog bogoslovlja
kod prof. dr. sc. Mladena Parlova

Split, 2020.

SADRŽAJ

UVOD	3
1. ŽIVOTOPIS SV. IVANA OD KRIŽA	5
1.1. Djetinjstvo i životni poziv.....	5
1.2. Susret sa sv. Terezijom i obnova Karmela.....	6
1.3. Zatočeništvo i bijeg.....	7
1.4. Posljednje godine	9
1.5. Književno stvaralaštvo.....	9
2. PRIKAZ IVANOVIH DJELA	11
2.1. Uspon na goru Karmel.....	12
2.2. Tamna noć	14
2.3. Živi plamen ljubavi.....	16
2.4. Duhovni spjev.....	18
3. OSNOVNE ZNAČAJKE TEOLOGIJE SV. IVANA OD KRIŽA	20
3.1. Put „Negativne teologije“	21
3.2. Tradicija o trostrukom putu	22
3.3. Trojstvena teologija sv. Ivana od Križa.....	23
3.3.1. Bog Otac kao konačni cilj puta sjedinjenja.....	23
3.3.2. Kristova uloga u mističnom sjedinjenju	24
3.3.3. Duh Sveti kao preobražujuća sila mističnog iskustva.....	25
4. KONTEMPLACIJA U NAUKU SV. IVANA OD KRIŽA	27
4.1. Proces čišćenja na kontemplativnom putu.....	28
4.2. Isus Krist u kontemplaciji.....	33
4.3. Vodstvo na kontemplativnom putu.....	34
4.4. Cilj puta: jedinstvo s Bogom	35

ZAKLJUČAK.....	36
BIBLIOGRAFIJA.....	38

UVOD

U ovom radu bit će predstavljen nauk sv. Ivana od Križa, konkretno o kontemplativnom putu o kojem govori u svojim djelima, odnosno u svome teološko-duhovnom nauku koji je imao utjecaja i odijeka na brojne naraštaje ne samo svoje subraće karmelićana nego i na naraštaje vjernika diljem svijeta.

U prvom poglavlju donosimo neke osnovne biografske podatke sv. Ivana koji nam daju razumjeti da ono što naučava proizlazi iz njegova vlastitog iskustva. Nakon toga govorimo o njegovom književnom stvaralaštvu te bitnim oznakama njegovog izričaja. On piše za kontemplativne duše, pomaže im na njihovu putu, posebice im želi biti duhovni vodič u trenucima kad se nađu na raskrižju svojega duhovnog života.

Drugo poglavlje donosi nam prikaz najvažnijih djela sv. Ivana. U njima Ivan opisuje najuzvišenija stanja duhovnog života. Cilj naučavanja koji se proteže kroz sva njegova djela, unatoč inzistiranju na Božjoj transcendenciji i beskonačnosti, jest istaknuti stvarnost i čovjekovu mogućnost sjedinjenja s Bogom. U prvom podnaslovu govori se o njegovom djelu *Uspon na goru Karmel*, tu Ivan govori o teologalnim krjepostima: vjeri, nadi i ljubavi, za njih kaže da su jedina važeća sredstva za sjedinjenje s Bogom. U ovom djelu prisutan je i njegov binom: „Sve“ i „Ništa“ iz kojeg se kasnije razvilo cijelo shvaćanje Ivana kao mističnog pisca. Zatim, kratko se obrađuje djelo *Tamna noć*, koje je jedno od najglasovitijih njegovih djela, cilj ovog djela kao i svih njegovih djela je pokazati da je najvažnije za život sjediniti svoju volju s Božjom. *Živi plamen ljubavi* je djelo u kojem Ivan iznosi neka svoja autentična mistična iskustva i naposljetku *Duhovni spjev* u kojem također prikazuje put čišćenja duše, tj. postupno posjedovanje Boga.

Treće poglavlje bavi se razradom osnovnih značajki i utjecaja na Ivanovu teologiju. Velik utjecaj na njega je imala „negativna teologija“, on o Bogu govori u tom smislu pokazujući time da je Bog onaj koji je potpuno drugačiji. Iz te ništavnosti svijeta u odnosu na Boga proizlazi njegovo shvaćanje o nedostatnosti bilo kakvog doživljaja, iskustva, slike pomoću koje čovjek misli da susreće Boga. Smatra da se čovjek mora u potpunosti odreći svega dohvatljivog kako bi mogao ući u božansko sjedinjenje. Zatim, govori se o trostrukom putu, koji je značajan za svu mističnu

tradiciju. I na kraju ovog poglavlja progovorit ćemo o njegovoj trojstvenoj teologiji, o njegovom poimanju Oca, Sina (Logosa) i Duga Svetoga.

Četvrto i posljednje poglavlje ovog rada opisuje kontemplativni put, za sv. Ivana preduvjet te konačni cilj toga puta. Jedini put koji vodi do cilja, odnosno do sjedinjenja sastoji se u radikalnom opredjeljenju za Boga, što Ivan stalno ističe, sloboda od svega, od svih naravnih pa čak i nadnaravnih dobara. Važno je postati slobodan, isprazniti se od svega onoga što nije Bog. Kontemplacija je čista spoznaja i ljubav, posredstvom koje se Bog dariva duši i sjedinjuje je sa sobom.

1. ŽIVOTOPIS SV. IVANA OD KRIŽA

U ovom poglavlju prikazat ćemo glavne biografske podatke sv. Ivana od Križa kako bismo mogli što bolje dokučiti važnost njegovog lika. Navest ćemo nekoliko ključnih događaja koji su utjecali na njega kao osobu i doveli ga do toga da postane jedan od najvećih mističara i naučitelja Crkve.

1.1. Djetinjstvo i životni poziv

Ivan (Juan) de Yepes, rođen je 1542. godine u jednom malom španjolskom selu imena Fontiveros, nedaleko od Avile smještenom na kamenitoj i goloj zemlji. Bio je sin plemića i bogatog trgovca svilom Gonzala de Yepesa i Cataline Alvarez, siromašne građanske djevojke koja je bila neobrazovana tkalja. Unatoč društvenoj razlici odlučili su se oženiti. Sam čin sklapanja braka s djevojkom nižeg staleža smatralo se sramotnim, te je uskoro nakon toga trgovačka obitelj razbaštinila Gonzala. Imali su troje djece: Francisca, Luisa i najmlađeg Juana (Ivana). Ivan je imao nešto više od dvije godine kad mu je otac umro, od posljedica epidemije koja je harala Španjolskom u 16. stoljeću. Majka koja je bila pritisnuta bolom i neimaštinom seli u Medinu del Campo, trgovačko i kulturno središte. Sve te teške prilike koje su zadesile Ivana i njegovu obitelj bile su razlogom da se Ivan počne školovati i tražiti neko zanimanje kako bi mogao uzdržavati svoju obitelj. Okušao se u mnogim poslovima: tesarskom, krojačkom, rezbarskom, ali nije uspio u tih nekoliko praktičnih zvanja. No u spomenutom mjestu, Medina del Campo postojala je velika bolnica koje je primala bolesne siromahe, nakon nekog vremena upravitelj te bolnice poziva ga da dvori bolesnike. Upravo ta služba njegovatelja bolesnika bilo je jedino praktično zvanje u kojem je uspio. U tom vremenu Ivan započinje i svoj trogodišnji studij humanističkih znanosti, retorike i klasičnih jezika na Kolegiju Družbe Isusove. Sve te godine rada u bolnici i studiranja koje su pozivale na odgovornost i ustrajnost, upotpunile su Ivanova rana iskustva siromaštva. U dvadeset i prvoj godini morao je donijeti odluku o svom životnom pozivu. Privučen idealom kontemplacije, 1563. godine stupa u novoosnovani karmel sv. Ane u Medini te uzima ime brat Ivan od sv. Matije. Nakon

novicijata polaže zavjete te ga šalju na karmelićanski kolegij Svetog Andrije u Salamanku na studij filozofije i teologije. Za vrijeme svog studiranja počinje se baviti pitanjima mistike i počinje proučavati mistične autore. Kroz studij Ivan upada pod utjecaj monaha Pseudo-Dionizija Areopagite, koji u svim stvorenim stvarima najprije uočava njihovu razliku u odnosu prema Bogu, a ne njihovu sličnost.¹

Zbog svega proučenog nastoji odrediti prirodu kontemplacije, jer smatra da nove doktrine uzimaju sve više maha te djeluju na njega kao otpad od pravog nauka.² Iz svega ovoga vidi se da je Ivan bio nezadovoljan, možda je na to utjecala atmosfera na sveučilištu gdje se promicanje znanja pretvorilo u promicanje sebeljublja. U takvom ozračju sve više mu se počinje javljati želja da pristupi u kontemplativni red Kartuzijanaca. No, u toj krizi svoga poziva biva zaređen za svećenika, te mladu misu slavi u samostanu sv. Ane u Medini u rujnu 1567. godine.

1.2. Susret sa sv. Terezijom i obnova Karmela

Sv. Terezija Avilska radila je na osnivanju reformiranih samostana bosonogih karmelićanki, tako je došla i na ideju o mogućem proširenju Reda i na braću. No, ostvarivanje toga plana nailazilo je na mnoge prepreke, u cijelom Redu se već provodila obnova koju je odredio Tridentski sabor. Ipak, biva joj dozvoljeno da osnuje dva kontemplativna samostana čiji će redovnici biti duhovna pomoć Terezijinim sestrama. Susret Terezije i Ivana događa se jedne jeseni 1567. godine, nakon što je dočula mnogo o Ivanovim kvalitetama ugovara s njime sastanak. Ona je tada imala 52. godine, a on 25. Iznosi mu svoje namjere i planove u vezi obnove muškog Karmela. No, kako se Ivan tada nalazio u nekakvoj vrsti krize, iznosi joj svoje dvojbe u vezi zvanja i o svojoj težnji ka još povučenijem molitvenom životu i premještanjem u Kartuzijance. Terezija ga je uspjela pridobiti svojom gorljivošću, stoga Ivan pun entuzijazma shvaća da se pred njim otvara nova budućnost. 1568. godine Terezija dobiva jednu siromašnu kućicu u Duruelu za prvi samostan bosonogih karmelićana.

¹ Usp. WALTRAUD HERBSTRITH, *Radi ljubavi. Iskustva vjere.*, Đakovo, 2002., str. 24.

² Usp. P. CRISOGONO de JESUS SACRAMENTADO, *Ništa i sve. Život svetog Ivana od Križa*, KIZ, Zagreb, 2014., str. 62.

„U rujnu ili listopadu 1568. uselio je mladi karmelićanin Ivan de Yepes, s redovničkim imenom dotada Ivan od sv. Matije, u siromašnu kućicu u Duruelo, u kojoj je imao započeti terezijansku obnovu kao temeljni i ugaoni kamen.“³ Zajedno s jednim mladim đakonom i bratom Antunom de Heredia, u prisutnosti provincijala, Ivan od sv. Matije, 28. studenog 1568., prihvaća novi stil života, obvezuje se s dva druga na održavanje prvotnog Pravila i uzima naslov *od Križa*. Uzimanje ovog naslova ujedno je i simbol onoga za čime je Ivan težio u svom zavičajnom samostanu i u njemu je također sadržano bitno obilježje obnove: nasljedovanje Krista na putu Križa. Upravo sudjelovanje u Kristovom Križu imalo je biti životom bosonogih karmelićana.⁴ Godine 1572. Ivan je, na molbu Terezije, imenovan ispovjednikom sestara u samostanu Utjelovljenja u Avili. Ivan uspijeva u preobrazbi nutarnjeg života zajednice. Nakon nekog vremena, obuveni oci počinju se buniti i sa sve većom kritikom počinju se okretati protiv Terezijine obnove Karmela. U Ivanu su vidjeli suparnika, kao prvog bosonog karmelićana koji je po mišljenju mnogih uništavao Red. U noći, između 3. i 4. prosinca 1577. dolazi čitava četa naoružanih, i provaljuje u stan dvojice samostanskih ispovjednika, Ivana i njegova pratitelja Germana od sv. Matije te ih odvođe tajnim putem, svezanih ruku i s povezom preko očiju u samostan u Toledu, najugledniji kastiljski karmelski samostan.

1.3. Zatočeništvo i bijeg

Po dolasku u samostan pročitane su mu odredbe kapitula po kojima je optužen kao buntovnik. Pokušao je razložiti i objasniti da se odluke sabora nisu odnosile na njega koji je za to vrijeme bio u samostanu Utjelovljenja po odredbi legitimnog autoriteta te da nije bio dužan odreći se stila života kojeg je prihvatio zajedno s Terezijom, no kazna je uslijedila te je po točkama konstitucije zatvoren u samostanski zatvor. Nedugo nakon iz te tamnice, zbog straha da ne pobjegne, premjestili su ga u tijesnu i tamnu prostoriju koja je bila duga deset stopa, a široka šest stopa. Zrak i svjetlo dobivao je jedino kroz pukotinu visoko na zidu. Svakog petka izlazio je u blagovaonicu

³ EDITH STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1983., str. 10.

⁴ Isto.

gdje je uz bičevanje na podu jeo kruh i pio vodu. Uz svu fizičku patnju koju je proživljavao, pojavljuje se i duševna tjeskoba, muče ga pitanja postupa li ispravno i nemaju li možda „obuveni“ pravo. Nakon šest mjeseci promijenio se tamničar, bio je nešto blaži i popustljiviji, te ga je Ivan jednom prilikom zamolio za nešto tinte i papira, kako bi mogao zapisati neke misli. U tamnici, za popodnevnog svjetlosti, Ivan piše svoje pjesme. Primjerice u stihu: „Premda svud tama vlada, znam izvor-vodu s vječnog vodopada.“⁵, očituje se koliko je Ivan unatoč tome gdje se nalazio bio dirnut božanskim svjetlom. Za to vrijeme napisao je i veći dio „Duhovnog spjeva“ i možda stihove „Tamne noći“. U stihovima njegovih pjesama vidljive su slike boli, simbolika tame, tužaljke. No unatoč svemu, njegovu se zatočeništvu ne nazire kraj, postajao je sve više iscrpljen. Tamničar mu je dopuštao da za vrijeme poslijepodnevnog poćinka isprazni noćnu posudu i Ivan je to vrijeme koristio za proučavanje samostana kako bi mogao pobjeći, jer je doveden noću i nije znao put kojim su ga doveli. Sredinom kolovoza, za vrijeme najvećih vrućina postaje sve sigurniji u svoju odluku da mora pobjeći. Uočio je jedan prozor koji je gledao na rijeku i zidine koje su se uzdizale ispod prozora. Tako je jedne noći kad je bio siguran da su svi zaspali, razvalio bravu svoje ćelije te izašao van. Pomoću užeta kojeg je spleo od dviju plahti s kreveta i kuke za svjetiljku, spustio se na zid koji je opasivao samostanski vrt. Sljedeće jutro pronašao je samostan bosonogih karmelićanki sv. Josipa i ondje ga priorica skriva u klauzuri, a ubrzo su stigli i karmelićani u potrazi za njim. Ivan je pripovijedao redovnicama o zatočeništvu i bijegu, one su se brinule o njemu i uredile mu habit. Nakon kratkog vremena oporavka Ivan već sudjeluje na kapitulu bosonogih karmelićana s kojega putuje u Andaluziju, kako bi preuzeo službu priora. Došavši u to mjesto, susreće tridesetak redovnika koji žive u strogoj pokori, postepeno im ublažava strogost i razvija duh vjere, ljubavi i povjerenja što ga stanovnici El Calvarija do tada nisu poznavali. Uz upravljanje zajednicom u El Calvariju, Ivanu je Terezija povjerila službu ispovjednika bosonogih redovnica u Beasu. Redovnice zapisuju Ivanove nagovore čiji se sadržaj skoro u potpunosti podudara s njegovim spisima.

⁵ SVETI IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Symposion, Split, 1978., str. 100.

1.4. Posljednje godine

U ljeto 1588. godine Ivan je izabran trećim savjetnikom generala Reda, o. Nikole Dorije, te se morao vratiti u Segoviju, gdje je obnašao službu priora. Prekinuo je s pisanjem i više se posvetio molitvi. Često bi odlazio u špilju koja se nalazila u blizini samostana. Na tom samotnom mjestu mogao je u miru kontemplirati. Za kratko vrijeme priveo je kraju svoje posljednje djelo „Živi plamen ljubavi“.

U tom vremenu javljaju se novi sukobi, ovoga puta među samim bosonogima. Nikola Dorija saziva izvanredni kapitul u lipnju 1590. godine. Nastojao je izmijeniti Konstitucije za sestre i staviti ih pod jurisdikciju savjetodavnog tijela. Sljedeće godine, na kapitolu među izabranim savjetnicima nije bilo Ivana od Križa te je ostao bez službe, što je više mučilo ostale nego njega, neki su čak i protestirali, no Ivan na sve to gleda drugačije, te je iznio svoje mišljenje u pismu priorici majci Mariji od Utjelovljenja u Segoviji: „S obzirom na me, kćeri, nemojte se skrbiti, jer se ni ja nimalo ne skrblim. Veoma me, naprotiv, žalosti što bacate krivnju na onoga koji nije kriv; jer ove stvari nisu djelo ljudsko nego Božje. Bog ih, znajući što je za nas prikladno, raspoređuje nama na dobro. Ne mislite na drugo nego da je sve određeno od Boga. A gdje nema ljubavi, tu je postavite, i uzvratit će Vam se ljubav“.⁶

Sredinom rujna, Ivana je zahvatila blaga vrućica, izazvana upalom na nozi, čemu on nije pridavao veliku važnost, no upala se nije povlačila i morao je ići potražiti liječničku pomoć, tako odlazi u Ubedu. Ivanovo se stanje sve više pogoršavalo. 13. prosinca, vidio je da ima još malo vremena i zamolio je braću da mu čitaju nešto iz *Pjesme nad pjesmama*. U ponoć, blago i bez ikakve borbe, umire, ponavljajući riječi psalmista: „In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum.“

1.5. Književno stvaralaštvo

Već u Ivanovoj mladosti ističe se njegova umjetnička nadarenost. To je do izražaja dolazilo u slikanju, rezbarenju, no isto tako i u pjesništvu. Smatra se jednim

⁶ Isto, str. 88.

od najutjecajnijih lirskih pjesnika španjolske književnosti. Svoje književne uratke vjerojatno je počeo pisati još u Medini del Campo, kada je na kolegiju isusovaca studirao humanistiku, tada je napisao jednu raspravu o kontemplaciji. Sveto pismo mu je za cijelog njegova bavljenja pisanjem bilo živi izvor, često se tako u svojim spisima služi citatima iz Pisma. Ono je spadalo među ono malo knjiga koje je uvijek imao u svojoj ćeliji.⁷ Za njega možemo reći da je bio i vrstan teolog koji je dobro poznao učenje sv. Tome Akvinskog, no pozivao se i na Augustina, Dionizija, Boecija, Aristotela, itd. Također je bio dobro upoznat s mističnom teologijom 14. st. i srednjovjekovnih mistika. Prve Ivanove spise koje poznajemo su pjesme koje je spjevao u zatvoru u Toledu. Svoja velika djela pisao je nedugo nakon bijega, u samostanu El Calvari. Ponajprije ponovo piše kratke misli na papiriće i dijeli ih redovnicama. No, sigurno za mnogo njegovih djela ne znamo, s prekidima je pisao sve do kraja života. Nakon njegove smrti mnogi su spisi izgubljeni.

Prvotna nakana pisanja bila mu je da svojim spisima upotpuni svoju službu duhovnika i da uspije do drugih doprijeti i naučiti ih duhovnom životu. Svoja je djela tako pisao određenoj skupini ljudi koja je već koliko toliko imala nekakvo iskustvo u unutrašnjem životu. U početku najviše piše redovnicima i redovnicama. On piše za kontemplativne duše i želi im pomoći u trenutku kada se nađu na raskrižju njihova puta. Raskrižje o kojem se ovdje radi je put meditacije i kontemplacije. Dosada su se, vjerojatno po ignacijskoj metodi, vježbale duševne moći – osjeti, mašta, pamćenje, razum i volja. No, sada sve duhovne vježbe postaju mukom i čovjek gubi svaki interes za molitvu. To se događa onoj duši koju Bog želi uvesti u tamnu noć čišćenja. Pretežni simbol u njegovim pjesmama i raspravama jest noć.⁸ Detaljnije o njegovim spisima i simbolima koji se protežu kroz njegova djela reći ćemo u idućem poglavlju. Svoja djela nikada nije pisao u tajnosti, mnogi su ga redovnici često viđali kako piše, također im je i tumačio svoje uratke, koji su često puta bili teško razumljivi.

⁷ Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 14.

⁸ Usp. Isto, str. 27.

2. PRIKAZ IVANOVIIH DJELA

U svojim djelima Ivan je obradio najuzvišenija stanja duhovnog života. Cilj naučavanja koji se proteže kroz sve njegove spise jest sjediniti ljudsku volju s Božjom. Patnja je ono što je obilježilo i izvršilo veliku ulogu u njegovu zrenju. Upravo u trenucima najveće patnje, za vrijeme zatočeništva nastaju najuspješnije duhotvorine.⁹ Često govori uz pomoć simbola. O njegovim djelima: *Uspon na goru Karmel, Tamna noć, Duhovni spjev i Živi plamen ljubavi*, koja su klasična djela europske duhovnosti i književnosti pojedinačno ćemo progovoriti na idućim stranicama.

Ono čime se Ivan posebno služi u svom pisanom izričaju jesu simboli. On je mistični pisac koji živi i takvu vrstu života, upravo mu je zato izražavanje simbolima nužna potreba kako bi barem približno mogao objasniti mistično iskustvo. Poezija i mistika su duboko srodne, stoga poezija svojom višeslojnošću i dubokoumnošću razvija svoj izričaj. U izričaju Ivana od Križa nailazimo na dvije temeljne zone: prva je poezija u kojoj se simbol konkretizira kao pravi plod umjetničkog stvaralaštva i mističnog iskustva, druga zona su njegovi komentari u kojima se simbolizam nastavlja i otapa.¹⁰ U svojim djelima obilno se služi Svetim pismom. Tumačenje Svetog pisma je jedno od najvećih izazova s kojima se mistična teologija i danas susreće, no Ivan jasno u svojim djelima navodi da se ne misli oslanjati ni na znanost ni na iskustvo, već na Sveto pismo. Duh Sveti nam preko njega govori i upravo je to ključ mistika za njihovo tumačenje Pisma. „Sveto pismo sadrži riječ Božju i, jer je nadahnuto, zaista i jest riječ Božja, stoga je proučavanje Svetih spisa, takoreći, duša svete teologije“.¹¹ Sveto pismo uvijek opisuje odnos Boga i čovjeka, nekakvu vrstu saveza, no najčešće je taj odnos simbolički prikazan kao zaručnički. Zaručništvo nam govori da je na početku bio susret i da je susret bio sve. Takav odnos dogodio se i u samom Bogu, između Oca, Sina i Duha. Zato možemo i mistično iskustvo nazvati kao susret zaručnika, duše i Boga u ljubavi. U takvoj vrsti odnosa postoji ujedno i jasnoća i tama, čovjek vidi i ne vidi. Vidi mističnim putem, a ne vidi naravnim putem, ali mu je stvarnost jasna i na

⁹ Usp. RATKO PERIĆ, Životopis mističnog doktora, u: *Crkva u svijetu*, 10 (1975.) 1, 91-93, ovdje 92.

¹⁰ JAKOV MAMIĆ, *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, KIZ, Zagreb, 2008., str. 122.

¹¹ *Dei Verbum, Dogmatska konstitucija o božanskoj objavi* (18. studenoga 1965.), u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 24.

naravnoj i nadnaravnoj razini.¹² Najvažniji simbol koji se kao glavna nit provlači kroz sva njegova djela jest simbol tamne noći iako Ivan koristi i druge simbole poput: plamena, gore, izvora, uspona, zaručništva... To ćemo pokušati razložiti ukratko prikazujući njegova djela.

2.1. Uspon na goru Karmel

U ovom djelu sv. Ivan tumači nauk o čovjekovom čišćenju, koje se temelji na bogoslovnim krepostima vjere, nade i ljubavi. Knjiga je razdijeljena na tri dijela: u prvom dijelu se govori o čišćenju osjetila, a druga dva dijela o čišćenju duha i njegovih moći. Možemo reći da ovo djelo predstavlja i duhovno putovanje s gledišta postupnog čišćenja duše, koje je nužno za uspinjanje k vrhuncu kršćanskog savršenstva, kojeg simbolizira vrh gore Karmel. U uvodu *Uspona na goru Karmel*, navodi kako se ponajprije obraća onima čije je osobito zvanje unutarnja molitva.¹³ Smatra da duhovni život treba početi s čišćenjem duše, jer je samo takvoj duši omogućeno sjedinjenje s Bogom. U stanju sjedinjenja, dvije volje postaju samo jedna volja i to Božja. U prvoj knjizi govori se o aktivnoj noći osjetila. Pod pojmom osjetila Ivan podrazumijeva cjelokupnu moć osjećaja, cijelo čovjekovo osjetno područje. Povezuje tu riječ kako s pet vanjskih osjetila tako i s unutarnjim osjetilima, a to su moć predočavanja, tj. mašta i memorija. Duša da bi postigla stanje savršenosti najprije mora proći kroz dvije glavne vrste noći, koje se nazivaju čišćenjem ili kušnjama duše. Naziva ih se noćima jer duša, kako u jednoj tako i u drugoj hoda kao u noći, tami. Prva noć kako smo rekli odnosi se na osjetni dio duše, a druga noć je noć duha. Prijelaz iz površinskog života koji je na razini osjetila na razinu duha događa se kroz noć osjetila. Druga noć se sastoji u lišenju duha od svih stvari, ne samo osjetnih, nego i duhovnih, oslanjajući se samo na vjeru i po njoj ulazeći k Bogu.¹⁴ Sv. Ivan od Križa navodi neposredne razloge nužnosti pročišćenja: prvi razlog bio bi da dvije protivnosti ne mogu stajati u jednom subjektu, pa budući da tama, a to su sklonosti prema stvorovima, i svjetlo, što je Bog, jesu protivni te nemaju među sobom nikakve sličnosti. Odatle dolazi da u duši ne može

¹²Usp. JAKOV MAMIĆ, *Teološko – duhovni pristup mistici danas*, KIZ, Zagreb, 2008., str. 125.

¹³Usp. SV. IVAN OD KRIŽA, *Uspon na goru Karmel*, Symposion, Split, 1997., str. 9, (dalje US)

¹⁴US II., 1, 1.

nastati svjetlo božanskog ujedinjenja ako se prije iz nje ne otjeraju požude.¹⁵ Drugi razlog proizlazi iz moralno-psihičkih zakona: sklonost i privrženost što ih duša ima prema stvorenju, izjednačuje dušu sa stvorenjem i koliko je jača sklonost toliko je više izjednačuje i čini sličnom stvorenju, jer ljubav čini da su slični oni koji se ljube. Ljubav ujedno i onoga koji ljubi podlaže ljubljenoj stvari. Stoga Ivan zaključuje da onaj koji ljubi stvorenje spušta se nisko kako je i ono, i na neki način još niže, jer ljubav ne da samo izjednačuje nego i podređuje zaljubljenoga onomu koga ljubi. Zato duša koja ljubi na takav način postaje nesposobna za ujedinjenje s Bogom i onemogućuje da se preobrazi u njega.¹⁶ Sv. Ivan kaže da duša podnosi toliko više muka koliko je više požuda drži u ropstvu. One je zasljepljuju i potamnjuju, čine je mlohavom u kreposti. Nadalje, pokušava objasniti način na koji duša ulazi u noć osjeta, to se događa na dva načina: aktivni i pasivni. Aktivni se sastoji u tome da duša može raditi i da zaista radi sa svoje strane. U pasivnom načinu duša ne radi od svoje strane ništa, nego Bog radi u njoj. Ono što Ivan ističe jest to da nam u svim našim potrebama, mukama i teškoćama ne preostaje bolje i sigurnije sredstvo od molitve i pouzdanja da će Bog providjeti naravnim sredstvima koja su Njemu po volji. Ukoliko bi netko sada htio Boga nešto ispitivati ili iskati od njega koje viđenje ili objavu, zapravo bi samim time nanosio uvredu Bogu, jer svoje oči nije usmjerio potpuno na Krista, nego i izvan njega traži još nekakvu stvar. Bog prikazuje Krista kao cilj i svrhu svega. Ukoliko tražimo ohrabrenje Bog nas upućuje na raspetoga Krista, ako pak želimo objašnjenje tajnih stvari, opet nas usmjeruje Kristu. Svaki put kad Bog nekoj duši nešto objavi istovremeno joj ulijeva sklonost da to otkrije nekom, po dužnosti koju ima, i dok to ne ostvari ne običava joj dati puno zadovoljstvo. Kao zaključak ovog djela možemo reći da je Ivanov cilj božansko sjedinjenje. Važno je vlastito poništenje i odejpljenje od svega kako bi se moglo doći odnosno uzdići do glavnog cilja. Također, u ovom djelu pojavljuje se Ivanov binom: „Sve“ i „Ništa“. „Ništa“ se u ovom kontekstu odnosi na čovjekovu navezanost na bića i stvari koja ga koče u dolasku do potpunog sjedinjenja s Bogom, a pod pojmom „Sve“ Ivan podrazumijeva teologalne, bogoslovne krjeposti koje su jedini put do sjedinjenja s Bogom. To je opisao u stihovima:

¹⁵US I., 4, 2.

¹⁶Usp. US I., 4, 3.

Da dođeš do uživanja svega,
Ne naslađuj se onom što je ništa;
Da dođeš do posjedovanja svega,
Ne traži da posjeduješ nešto ni u čemu;
Da budeš sve,
Ne traži da budeš nešto ni u čemu;
Da dođeš do znanja svega,
Ne traži da znaš nešto ni u čemu;
Da dođeš do onoga što ne uživaš,
Idi putem gdje ne uživaš;
Da dođeš do nepoznatoga,
Idi putem gdje ne poznaješ;
Da dođeš do onoga što ne posjeduješ,
Idi putem gdje ne posjeduješ;
Da dođeš do onoga što nisi,
Idi putem gdje nisi.¹⁷

2.2. Tamna noć

Ovo je jedno od najglasovitijih Ivanovih uradaka. Noć o kojoj Ivan ovdje govori nije nešto iluzorno, nego ju je Ivan i sam proživio. U mjesecima zatočeništva iskusio je najdublju tamu. Sve ovo aludira na onu noć kad je uspio pobjeći, upravo zbog toga što je ta noć bila tako tamna uspio je izaći na slobodu. Paradoks sačinjen od najdublje tame i iskustva oslobođenja postaje u Ivana simbolom za tajnu koju čovjek doživljava kada mu se Bog u dubini želi darovati. U kontekstu ovoga Ivan je iscrpno protumačio svoju pjesmu o tamnoj noći. U svom tumačenju teme o tamnoj noći koristi se Biblijom i tradicijom.¹⁸ Prema Svetom pismu noć je ta koja omogućuje čovjeku da

¹⁷US I., 13, 10.

¹⁸Usp. HILDEGARD GOSEBRINK, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014., str. 149.

spozna neke dubine svojega bića koje su mu prije bile skrivene. „Dušom svojom žudim tebe noću i duhom svojim u sebi te tražim“ (Iz 26,9). Ovaj zaziv spasa kao oslobođenje od noćne kušnje, opisuju uskrsnuće kao buđenje od smrti (usp. Iz 26,19), kao povratak k svjetlosti nakon uranjanja u mrklu noć šeola.¹⁹ Cilj koji želi postići ovim djelom je pokazati da je najvažnije sjediniti se s Bogom i s njegovom voljom. Da bi se moglo postići takvo sjedinjenje potrebno je prethodno poništenje, odnosno čišćenje. Potrebno je da čovjek, kojem se Bog želi darovati, bude pripravljen za taj dar. U tom čišćenju čovjek gubi sve što mu u duhovnom životu pruža oslonac. Takvo stanje bismo mogli nazvati duhovnim križem.²⁰ U takvom periodu čovjek mora pred očima imati Krista, koji je u svom krajnjem poniženju na križu učinio najveće djelo, pomirio je i sjedinio čovječanstvo s Bogom. Kao što se i Isus predao volji Božjoj u svojoj najvećoj zapuštenosti, tako će i duša ući u tamu vjere, koja je jedini put k Bogu. Sve slabosti Bog liječi lišavanjem koje se događa u tamnoj noći. Čovjek čezne za Bogom. Za Ivana je i Bog noć jer Bog je Bog i posve je drugačiji nego što ga ljudi mogu shvatiti. U tom kontekstu je takva noć milost za čovjeka. Ivan slavi takvu noć kao vođu. Dogodi li se da čovjek istinski prihvati tu noć i uroni u tamu, odreće li se nekakvih krivih predodžbi o Bogu i svog iskustva, te ako uspije doći do toga stadija da napusti sebe sama i prepusti se Bogu, on mu se otkriva kao najveći dar.²¹ Duša se u tom procesu suočava s mukom i boli. Čovjek uočava da nije kadar vlastitim naporima doprijeti do dubokih korijena zlih nagnuća, može ih obuzdati, ali ih ne može iskorijeniti. Ovo čišćenje nazvano je i pasivnim čišćenjem, duša taj način prihvaća, ali biva tek ostvaren djelovanjem Duha Svetoga koji sagorijeva svaku nečistoću. U toj tamnoj noći duša se bori i čisti na dva načina, s obzirom na osjetilni i na duhovni dio, protiv osjećaja i strasti, tako će na kraju tog puta također na dva načina, tj. s obzirom na ista dva dijela sa svim njihovim moćima i požudama, konačno steći mir i tišinu.²² Noć osjeta sastoji se u odricanju od svih osjetnih požuda s obzirom na sve izvanjske stvari svijeta. Druga noć se sastoji u lišenju duha od svih stvari. Ovo je faza intenzivnog rasta. Tamna noć osjeta gasi u duši sve neuredne užitke. Svjetlo koje Bog baca na dušu proizvodi u njoj određenu vrstu muke. To svjetlo koje je bačeno na nju ona vidi kao tamu zbog svih

¹⁹Usp. R. FEUILLET i X. LEON-DUFOUR, *Noć*, u: *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1969., str. 699.

²⁰Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 76.

²¹Usp. H. GOSEBRINK, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike*, str. 150.

²²Usp. SV. IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Symposion, Split, 2004., str. 169.

svojih nesavršenosti. No, Bog djeluje i izvlači iz korijena duše svu zloću i nesavršenost. U tom djelovanju potamnjuje osjete i to dovodi do toga da su pomoću ove tamne noći strasti i požude umrtvljene, a osjeti pročišćeni kako bi se mogli podložiti duhu. Iako duša može osjetiti nekakvu „odsutnost“ Boga, to bi zapravo predstavljalo proces čišćenja i dozrijevanja. Tamna noć duha na neki način je još zahtjevnija i strahotnija. Ona u duši satire sve duhovne sklonosti, satire i unutarnje moći, te se duši može učiniti da Bog postaje okrutan. U ovom periodu duša spoznaje svoje ništavilo, trpi razne tjeskobe, doživljava se kao napuštenom od svih. Potrebno je dakle, proći tamnu noć bezboštva kako bi se Bogu dopustilo biti Bogom, krajnje zašutiti o Bogu kako bi Bog mogao progovoriti.²³ No ova kriza u kojoj se duša nalazi je dio procesa kojim je Bog vodi do mističnog sjedinjenja. Taj proces traje sve dok se ne pročisti do kraja i dok Bog tu prividnu tamu ne pretvori u svjetlost, odnosno u sebe sama.²⁴ Sve će biti završeno kad duša, prepustivši se Bogu i dopuštajući da sažee sve ono što se protivilo sjedinjenju, vidi da se pojavljuje svjetlo s onu stranu noći. Tada se može ostvariti jednakost ljubavi između Boga i duše, jer duša ljubi Boga ljubavlju kojom On sam sebe ljubi u njoj, gdje je prisutan ne po biti, nego po milosti i sjedinjenju.²⁵ Bog duši daje ulivenu ljubav i snagom svoga Duha je uzdiže k sebi.

2.3. Živi plamen ljubavi

U ovom djelu sv. Ivan od Križa iznosi svoja autentična psihološka-mistična iskustva. Piše ga u Granadi, kao provincijalni vikar. Napisao ga je u samo dva tjedna. Kroz stihove sveti pisac promatra dušu koja je već postigla sjedinjenje s Bogom. Kao takva posjeduje bogatstvo darova i krjeposti te čezne za životom u Bogu. Koristi se simbolom vatre, plamena. Doživljaj koji se dobiva u susretu s toplinom i svjetlom vatre prikladan je za tumačenje ljubavi. Čovjek je stvoren da se sjedini s Bogom i upravo u ovom djelu to ističe kao najviši stupanj koji duša može postići, preobrazba u Boga da ga može ljubiti.²⁶ Tumači učinke i rezultate onoga što je ljubavni plamen učinio u duši.

²³Usp. IVICA RAGUŽ, *Mistična forma mišljenja suvremene filozofije religije i mistika Ivana od Križa*, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.) 4, str. 800.

²⁴Usp. SV. IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Symposion, Split, 2004., str.180.

²⁵Usp. LOUIS GARDET, *Mistika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983., str. 96.

²⁶Usp. SVETI IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Symposion, Split, 1997. str. 28.

Ivan kaže da je *ljubavni oganj* Duh Sveti, dakle Bog. Sam Bog je taj živi plamen ljubavi koji dušu čisti, obuzima i preobražava u sebe.²⁷ U duši su sada strujanja Duha koja proizvode čine savršene ljubavi. Njezin duh i osjećaj sada kušaju Boga. Ono što je važno jest da se duša oslobodila neurednih privrženosti na vremenito, tj. sve stvorove, naravnih djelovanja i sklonosti, te osjetnog dijela. Prije ovog stanja mirovanja duše ona je prolazila kroz velike muke i tjeskobe što ju je dovelo do stupnja ljubavne preobrazbe u kojem je ona kao neprekidnom vatrom prožeto drvo. Sve te čine u njoj proizvodi Duh Sveti i na njih potiče dušu, stoga svi njezini čini postaju božanski jer je ona pobožanstvenjena i od Boga poticana.²⁸ Dalje u strofama ove pjesme vidimo da se duša nalazi u dijalogu s Bogom. Duša je predstavljena kao velika rana, što Ivan tumači u usporedbi s vatrom koja kad zahvati neki predmet ranjava ga i ukoliko je taj predmet zapaljiv počinje gorjeti. Taj predmet ako je već prije bio povrijeđen ili razderan, vatra i taj dio zahvaća i čini užarenim. Slično tako, žar ljubavi, dotičući dušu, bilo zdravu, bilo da je ranjena drugim ranama bijede i grijeha, odmah čini da bude ranjena ljubavlju, tako da druge rane, koje su bile proizvedene drugim uzrocima, postaju ljubavne rane.²⁹ U daljnjem tumačenju strofa, Ivan od Križa sažima upute za duhovni život, daje niz upozorenja duši i njezinom duhovnom voditelju. Na tom mjestu razvija duhovni nauku o tri slijepca koji mogu biti zapreka duši u njezinu hodu. Prvi slijepac može biti duhovni vođa ukoliko nije otvoren nadahnućima Duha Svetoga pa, kao posljedica toga, krivo postupa i sve podlaže sebi misleći kako je njegovo vodstvo ispravno. Drugi slijepac bio bi zli duh čiji je cilj dušu obmanuti i spriječiti joj bilo kakav odnos s Bogom. Konačno, to može biti i duša sama dok još ne prepozna što se s njom zbiva, ukoliko sebi pripisuje neke čine i takvim načinom se zatvara djelovanju milosti.³⁰ U posljednjoj strofi, vidimo da duša spoznaje Boga i osjeća njegovo veličanstvo, spoznaje taj živi plamen koji ju je obuzeo, a taj plamen je Duh Božji. Duša u ovom nadnaravnom gledanju vidi sve ono što Bog jest i sve ono što mu pripada. Jednim samim pogledom vidi što je Bog u sebi i što je On u svojim stvorovima; poput onoga koji, na otvorena vrata palače, jednim pogledom vidi osobu

²⁷ Usp. Niko Bilić, *Živi plamen ljubavi i filozofija – razmišljanja o mistici sv. Ivana od Križa*, preuzeto s: https://amdg.ffrz.hr/spisi/ziviplamen_sve.pdf (23. listopada 2020.)

²⁸ Isto.

²⁹ Usp. *Živi plamen ljubavi*, str. 42.

³⁰ Usp. Niko Bilić, *Živi plamen ljubavi i filozofija – razmišljanja o mistici sv. Ivana od Križa*, preuzeto s: https://amdg.ffrz.hr/spisi/ziviplamen_sve.pdf (24. listopada 2020.)

koja u palači prebiva i u isto vrijeme što ona radi.³¹ Cijelo ovo djelo Ivana od Križa odiše mističnim užitkom, ovaj užitak se ne smije shvatiti kao nekakav sebični hedonizam, nego užitak u smislu darivanja sebe drugome u kojem je ljubav glavni pokretač, svrha i cilj svega.

2.4. Duhovni spjev

Ovo Ivanovo djelo potpunije je obrađeno nego njegova ostala djela. Na njemu je radio osam godina i preuredio ga dva puta. Napisao ga je na molbu Majke Ane od Isusa kojoj je to djelo i posvetio. Bogato je slikama i mislima. Simbolom koji se ovdje koristi jest simbol duhovne ženidbe sa svim eklezijalnim i biblijskim odjecima. Ljubav o kojoj govori u duhovnoj ženidbi je više od pukog osjećaja ili neke želje čovjekove volje. Ova ljubav traži raspoloženje i zanos cijelog bića u potrazi Osobe i sjedinjenja s Njome. Ponajviše se otkriva duši cilj njezinog sjedinjujućeg puta. Sin Božji je jedina slava Očeva i on u njemu pronalazi svoju radost. Tu se očituje važnost sjedinjujuće ljubavi pune nježnosti, gdje Otac vidi dušu kroz Sina, zaručnika i Duha, ljubavi.³² Ovdje također prikazuje put čišćenja duše, tj. postupno radosno posjedovanje Boga, sve dok duša ne dođe do stadija da ljubi Boga ljubavlju kojom On ljubi nju. Ljubav pretpostavlja dvije osobe, u ovom kontekstu Boga i čovjeka. Stoga se mistika sjedinjenja može odvijati samo u relaciji ja-ti.³³ Ono što je naglašeno jest prvotnost Kristova. Ističe se zaručnička metafora, Krist-zaručnik i duša-zaručnica. Temeljni ugođaj spjeva obilježen je napetošću duše koja ljubi između bolne čežnje i sretnog nalaženja. Taj temeljni ugođaj odražava se u slici zaručnice koja čežne za Ljubljenim, koja kreće na put traženja i napokon ga sretna nalazi.³⁴ Krist je imenovan zaručnikom ukoliko je Riječ Božja, a čovjek ukoliko je duša. Ovako je stavljen bitni naglasak na odnos između Boga i čovjeka. Zaručnik je pravi Isus Krist, ali ne tek izvanjski, u vanjštini svoje riječi, pogleda i dodira, nego prije svega u duhu i istini koju posreduje.

³¹SVETI IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Symposion, Split, 1997. str. 118.

³²Usp. J. MAMIĆ, *Teološko – duhovni pristup mistici danas*, str. 136.

³³Usp. I. RAGUŽ, *Mistična forma mišljenja suvremene filozofije religije i mistika Ivana od Križa*, str.

³⁴Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 145.

Duša, također označava pravog čovjeka, cjelovitu osobu. Krist se razumijeva kao zaručnik u odnosu na čitavo stvorenje, ljubavni se odnos potvrđuje u Utjelovljenju i Otkupljenju, gdje križ označava mjesto u kojem je Sin Božji otkupio ljudsku narav te se zaručio s njom.³⁵ Kada čovjek dođe u stadij gdje se prepoznaje u odnosu zaručništva i ljubavi s Bogom, ne dostiže samo razumijevanje nego i vlastitu promjenu. Duša teži za tim da Boga gleda licem u lice, želi uživati u spoznaji njegova božanstva. No, i sam Zaručnik teži za vjenčanjem. Želi udijeliti zaručnici izvanrednu duševnu jakost, čistoću i jedinstvenu ljubav, kako bi mogla izdržati taj silan Božji zagrljaj. Zaručnica je postigla takvu veličinu duha i postojanost koju više ništa ne može uzdrmati, te kao takva može nesmetano počivati u naručju Ljubljenoga.³⁶ Iako noć još uvijek postoji, tama ne uspijeva zagušiti odnos u kojem se nalaze zaručnici. Ono što duši muti sreću, jest to što u vrijeme zaruka Ljubljeni još nije trajno sjedinjen s njom i u trenutku kad se on povuče to joj prouzrokuje muku. No nalazi se na visokom stupnju duhovnog života i u tom stupnju sve su komunikacije duhovnog života tako intimne da se ne mogu postići nikakvim djelovanjem vlastitih moći. Stoga u pomoć doziva Duha Svetoga, koji budi ljubav.³⁷ Bog želi potpuno otvoriti vrata svoje ljubavi. Od vječnosti je izabrana da kao zaručnica Sina Božjega proživljava trojstveni život božanstva.³⁸ Bog i duša trebaju biti dvoje u jednom tijelu.

³⁵Usp. Krist „Zaručnik“ kod Sv. Ivana od Križa, preuzeto s: <http://karmel.hr/wp-content/uploads/2015/12/Krist-zarucnik-kod-sv.-Ivana-od-Križa.pdf> (26. listopada 2020.)

³⁶Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 151.

³⁷Isto, str. 150.

³⁸Isto, str. 162.

3. OSNOVNE ZNAČAJKE TEOLOGIJE SV. IVANA OD KRIŽA

Crkva je sv. Ivana od Križa uzdigla za crkvenog učitelja, danas je stoga na njega upućen svatko tko u okviru katoličkog nauka vjere želi dobiti nekakve odgovore o pitanjima mistike. Isto tako, priznat je i daleko izvan Katoličke Crkve kao jedan od vodećih i najpouzadnijih vodiča, kojeg se ne može miomići ukoliko želimo prodrijeti u tajanstveno carstvo unutrašnjeg života. Ivan nije dao sistematski prikaz mistike, niti je pisao s teoretskom namjerom. Ono što je on želio je spisima i svojim naukom upotpuniti svoj posao vođe duša.³⁹ Nazvan je naučiteljem ničega – „doctor de la nada“, ali oni koji su ga bolje poznavali nazivali su ga naučiteljem i pjesnikom božanske ljubavi. Njegova mistična teologija je teologija ljubavi. On je mističnu teologiju i definirao kao tajanstvenu mudrost koja proizlazi iz ljubavi. Smatra da užitak kojeg ona pruža proizlazi upravo stoga što dolazi po ljubavi. Poistovjećuje ju s mističnim iskustvom. To nije nekakvo apstraktno znanje, nego znanje koje prožima cijelo mistikovo biće. O njoj kaže da je to i jedno utjecanje Boga u dušu čime je uči savršenstvu ljubavi.⁴⁰ Kada kaže da mistična mudrost dolazi po ljubavi on ne misli na našu ljubav prema Bogu, nego Božju prema nama, kao što kaže sv. Ivan Evanđelist: „Mi ljubimo jer je on prvi ljubio nas“ (1 Iv, 4,19). Izlažući svoju mističnu teologiju obilno navodi Sveto pismo i promišlja o mističnom iskustvu, kako na osnovu vlastitog iskustva tako i na osnovu iskustva drugih. Mogli bismo reći da mistična teologija ima i pastoralno obilježje, jer je prije svega usmjerena na vodstvo, na to da pomogne ljudima na njihovom putu k Bogu. U idućim podnaslovima progovorit ću o utjecajima na njegovu teologiju i o njegovom glavnom teološkom polazištu.

³⁹Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 26.

⁴⁰Usp. WILLIAM JOHNSTON, *Mistična teologija – znanost ljubavi*, Demetra - Filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, 2008., str. 98.

3.1. Put „Negativne teologije“

Četvrto stoljeće dalo je tri iznimna teologa, zovemo ih Oci kapadočani, čiji će se nauk o nespoznatljivosti Boga provlačiti kroz svu narednu mističnu teologiju. Braća Bazilije Veliki i Grgur Nisenski zajedno sa svojim prijateljem Grgurom Nazijanskim dobro su znali u svom dubokom molitvenom životu i kontemplativnom čitanju svetih spisa da je Bog misterij nad misterijima koji boravi u nepristupačnom svjetlu ili tami. S Kapadočanima se počinje razvijati niječna teologija koja svoj vrhunac dostiže krajem 5. st. u božanskoj tami Pseudo-Dionizija Areopagita. On je u kršćanstvo prvi uveo termin „mistična teologija“, svojim čuvenim spisom *O misitičnoj teologiji*. Taj spis potječe od nepoznata pisca koji se predstavlja kao da je onaj Dionizije koji se prema Dj 17, 34 u Ateni pridružio Pavlu. Kroz svoj studij skolastičke teologije upao je Ivan pod utjecaj nauke toga sirijskog monaha. Za Dionizija riječ teologija znači mudrost, dok riječ „mistična“ dolazi od „misterij“. Put kojim on podučava jest mistični u smislu da je tajnovit, skrovit, taman i neizreciv. Dionizije pridaje veliku vrijednost tome da je iskustvo Boga „tamno motrenje“, te pridjev mistični pomiče bliže riječi „taman“.⁴¹ Prema njegovom naučavanju, Bog je veći od svega što mi možemo pozitivno ili negativno o njemu reći. Tako vrijedi: „Budući da je on Stvoritelj svijeta i jer je tako uvijek usred svijeta, uopće ne možemo drugačije govoriti o njemu. Mi ga ne obuhvaćamo ni potvrdno ni niječno, niti govoreći, niti šuteći. No ne preostaje nam ništa drugo nego govoriti njemu i o njemu – pri čemu naš govor uvijek ostaje samo mucanje.“⁴² Smatra negativnu teologiju važnom za nas ukoliko mislimo da posve točno znamo i umijemo izreći tko je i kakav je Bog. Bitan je korektiv za naš govor o Bogu. Boga ne možemo staviti u okvir našega govora jer je veći od svakog pokušaja definiranja. S druge strane se postavlja pitanje treba li se onda o Bogu šutjeti ako nije u našoj moći opisati ga. Dionizije smatra da ni šutnja nije primjerena Bogu. Isto tako, on u svim stvorenim stvarima najprije uočava njihovu razliku u odnosu prema Bogu, a ne njihovu sličnost. Veliki paradoks čitave teologije, a posebno mistične, jest da mi Boga poznajemo i ne poznajemo. Iako se motiv tame i neznanja često čuje od mistika, također vidimo da oni stalno o Bogu govore kao o kakvom intimnom prijatelju kojeg

⁴¹Usp. H. GOSEBRINK, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike.*, str. 18.

⁴²Isto, str. 18.

vrlo dobro poznaju. Mistična teologija, sve od Kapadočana pa do Ivana od Križa razvija temu tame. Ivan je onaj koji želi ući u tu tamu koja razara sve znano. Kao što smo vidjeli u prijašnjim poglavljima to je jedna od glavnih tematika skoro svih njegovih djela. Da bi se prodrlo u tu tamu koja je svjetlija nego sve svjetlo potrebno je osloboditi se svega znanja i spoznaje. Jer tek onda kad se oslobodi od toga, kad se nalaziš u takvom stadiju da si potpuno prazan tek se onda možeš uzdići do te najtamnije zrake. Ne samo da se napuštaju sve materijalne stvari nego i svaka vrsta misli. Ono što kod Ivana još posebno dolazi do izražaja jest da se napušta sva osjetilna i duhovna utjeha, sva viđenja i glasovi, svako hvatanje za bilo što, prirodno ili nadprirodno. Ništa, ništa, ništa te čak i na gori ništa.⁴³ Kada govori o toj tamnoj, nadpojmovnoj spoznaji, također se poziva na Dionizija. „Ova je spoznaja općenita i razumu tamna, jer je to kontemplativna spoznaja koja je za razum, kako uči sveti Dionizije, jedna tamna zraka.“⁴⁴ Vidjeli smo u prijašnjem poglavlju da Ivan opisuje u svojim djelima *Duhovni spjev* i *Živi plamen ljubavi* da tek onda kad se čovjek odrekao svega dohvatljivog i prepoznatljivog može ući u blaženu blizinu božanskog svjetla.

3.2. Tradicija o trostrukom putu

Vidjeli smo da sv. Ivan od Križa u svojim spisima prikazuje put kako se duša uzdiže k Bogu. U svom nauku slijedi mističku tradiciju o tri puta koja je u srednjem vijeku oblikovala nekolicina autora. Već je Pseudo-Dionizije (V.-VI. st.) podijelio duhovni život u tri stupnja odnosno puta: put čišćenja (via purgativa), put prosvjetljenja (via illuminativa) te put sjedinjenja (via unitiva). U konkretnom ljudskom životu ta tri puta nisu zapravo međusobno odvojeni nego se prožimaju i isprepliću. Ta tri puta kojima se slijedi Krista koji je Put, kulminiraju u trinitarnom iskustvu gdje čovjek, poistovjećen sa Sinom i ispunjen Duhom, kliče: „Abba, Oče!“⁴⁵ Ivan se kao i drugi mističari služio tim naukom, dodavši mu i neka svoja opažanja. Tako u *Usponu na goru Karmel* i *Tamnoj noći* opisuje put čišćenja koji je ujedno i put

⁴³Usp. W. JOHNSTON, *Mistična teologija – znanost ljubavi*, str. 39.

⁴⁴*Živi plamen ljubavi*, str. 92.

⁴⁵Usp. W. JOHNSTON, *Mistična teologija – znanost ljubavi*, str. 193.

oslobođenja, put prosvjetljenja opisuje u *Duhovnom spjevu*, a put sjedinjenja u *Živom plamenu ljubavi*.

3.3. Trojstvena teologija sv. Ivana od Križa

Sveti Ivan od Križa u svom nauku razvija trojstvenu teologiju i to kao „ekonomiju spasenja“ promatranu kao otkupljujući i preobražavajući odnos za osobu koja vjeruje. Trojedinog Boga vidi kao trojstveni život prepun dijaloga. Iz toga proizlazi da je Trojstvo za njega nutarnje zajedništvo ljubavi. Takvo shvaćanje omogućuje i čovjeku zajedništvo s Bogom, kao konačno ostvarenje svoga bića.

3.3.1. Bog Otac kao konačni cilj puta sjedinjenja

Ivan vidi da je sve jedno na osnovu svog postojanja u Bogu. Govoreći o takvom jedinstvu kaže da je i u duši najvećeg grešnika Bog prisutan i podržava ju. Takva vrsta jedinstva uvijek postoji između Boga i njegovih stvorenja. Na taj način Bog je skrivena stvarnost koja sve uzdržava u postojanju. No, kao mistični teolog zaokupljen je prije svega jedinstvom koji proizlazi iz ljubavi. Otkriva nam važnost blizine duše Ocu i ponajprije važnost povjerenja. Slika takvog odnosa jest Isus Krist i odnos pun povjerenja kojeg je imao s Ocem. Ivan drži važnim i steći zrelost slike Boga i način na koji se Boga susreće. Budući da se ovdje radi o putu pročišćavanja, on smatra odlučujućim prenijeti odnos duše s Ocem na odnos kojem nas Isus podučava. Ističe da je nužno za dušu da taj odnos s Ocem bude ostvaren samo u Kristu, što kao uvjet traži proces sličnosti s njim, koji se odvija putem poništenja.⁴⁶ Jedinstvo s Bogom je zapravo jedinstvo po ljubavi, plod je puta koji se sastoji u uspinjanju na goru Karmel, to je ta tamna noć koja oslobađa i pročišćuje. „Kad duša posve odstrani od sebe ono što je protivno Božjoj volji, ostat će trajno sjedinjena s Bogom po ljubavi.“⁴⁷ Kao što smo vidjeli u prijašnjim poglavljima *Duhovni spjev* nam pokazuje cilj dušnog sjedinjujućeg puta. Otac samo u Sinu pronalazi radost i u kontekstu toga govori o

⁴⁶Usp. JAKOV MAMIĆ, Mistično iskustvo kod sv. Ivana od Križa, u: *Crkva u svijetu*, 44 (2009.) 2, str. 135.

⁴⁷US II., 5,3

važnosti sjedinjujuće ljubavi. Otac dušu vidi kroz Sina i Duha. Stoga možemo reći da je odnos između Oca i duše ljudski u smislu blizine i povjerenja, u svojoj osnovi taj je odnos sinovski jer se odvija između Božjeg Sina koji prebiva u Božjoj biti i božanskog je karaktera jer je Duh, ljubav sjedinjujući element i snaga zajedništva. Možemo zaključiti da svako jedinstvo s Bogom biva po Isusu Kristu, zbog toga je nužno razmotriti i ulogu Krista u tom mističnom sjedinjenju.

3.3.2. Kristova uloga u mističnom sjedinjenju

Sveti Ivan od Križa u svom nauku ističe da je Krist Riječ izrečena od Oca u kojoj je Bog otkrio sve i više nema što otkriti. Kao vječna Riječ Božja, istobitan je s Ocem. „U početku bijaše Riječ i Riječ bijaše u Boga i Riječ bijaše Bog“ (Iv, 1,1). Ta Riječ bila je prisutna za svakog čovjeka koji se rodio na svijetu i svojim se utjelovljenjem sjedinila sa svakim čovjekom. „Svojim utjelovljenjem Sin Božji se na neki način sjedinio sa svakim čovjekom. Radio je ljudskim rukama, mislio ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom i ljubio ljudskim srcem.“⁴⁸ Nastojeći razumjeti Kristovu ulogu u trojstvenom nauku sv. Ivana, jezgra u kojoj se sve skriva je njegova ljudsko-božanska realnost imenom Isus Krist (čovjek - Sin Božji). Kao čovjek on preuzima ulogu ljudskog puta. Ivan je u Kristu prepoznao ne samo cjeloviti put čovjeka nego i istinu koju treba vjerovati i život koji treba živjeti.⁴⁹ Vidimo da ističe Isusa kao put, istinu i život. Božansko se u Kristu očituje ponajprije kroz ljubav, pokazujući tako da ljubav pripada isključivo Bogu. Upravo se ta ljubav očitovala u Kristu koji zbog svojega čovječtva omogućuje duši susret s Bogom. Za sv. Ivana ta ljubav, odnosno kontemplacija ima snagu koja preobražava i sjedinjuje. U svojim djelima posebice u *Usponu na goru Karmel* i *Tamnoj noći* Krista spominje uvijek uz naglašavanje potrebe da se o njemu promišlja i da ga se slijedi u njegovoj dimenziji poništenja i patnje. U djelu *Duhovni spjev*, vidljiva je nova dimenzija i novi pristup Kristu kojeg Ivan ističe, a to je pristup ljubavi s naglaskom na zaručničku blizinu između njega i duše. Bitno je naglasiti da su u Isusu Kristu obje naravi u jednoj osobi jedno, dok se u mističnoj ženidbi dvije osobe povezuju, ali zadržavaju svoju dvojnost. No, uzajamnim

⁴⁸ *Gaudium et spes, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu* (7.prosinca 1965.), u: Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2008., br. 22.

⁴⁹ Usp. J. MAMIĆ, *Mistično iskustvo kod sv. Ivana od Križa*, str. 137.

predanjem jedne i druge osobe dolazi do sjedinjenja. Ono otvara duše za priznanje božanskog života i potpunim podlaganjem vlastite volje božanskoj volji. Takve duše ne proživljavaju više svoj život, nego život Kristov. U Kristu po njegovoj naravi i slobodnoj odluci nije bilo ničeg što bi se protivilo ljubavi. On je svaki trenutak svog postojanja živio u predanju božanskoj ljubavi. U trenutku utjelovljenja uzeo je na sebe sav teret grijeha cijelog čovječanstva. U Kristovom trpljenju i umiranju vatra je progutala sve naše grijeha. Prihvatimo li to u vjeri i u takvoj vjeri prihvatimo čitavog Krista, što znači da izabiremo put nasljedovanja Krista koji nas po svojoj mucu i uskrsnuću vodi k slavi uskrsnuća. Ivan ističe da se upravo to i događa s dušom, prolazi kroz oganj zadovoljštine do blaženog sjedinjenja po ljubavi. Smatra da je čovjek pozvan milošću nadići sebe sama uz potporu i primjer trpećeg Krista kao onoga koji je utjelovljenje i osobno očitovanje Božje ljubavi.

3.3.3. Duh Sveti kao preobražujuća sila mističnog iskustva

Sv. Ivan od Križa susreće, prepoznaje i priznaje Duha Svetoga kao Kristovog duha koji ga vodi na putu k preobrazbi u ljubav. Ističe ga kao sigurnog vodiča na trnovitu putu povijesti ljudskog spasenja. Za Duha Svetoga kaže da je učitelj duše. Pomaže joj na njenom putu posvijestiti da je dostojan hram Duha Svetoga. Na sjedinjujućem putu pomaže joj i ukorijeniti je u istini objave i uspostaviti egzistencijalne odnose s božanskim otajstvom preko sakramentalnog života i Riječi Božje.⁵⁰ Duh Sveti svojom snagom ruši u duši sve nesavršene navike, ranjavajući je da je tako pripravi i osposobi za božansko sjedinjenje. Duša je po božanskom sjedinjenju ukrašena bogatstvom darova i kreposti, te čezne za nebeskim životom. Po sjedinjenju s Bogom prima uzvišene spoznaje o njemu. U njoj se nalaze strujanja Duha koji u njoj proizvodi čine savršene ljubavi. Duši se u takvom stanju očituje djelovanje Božje. Po ovom božanskom sjedinjenju duša počinje Boga ljubiti na uzvišen način. Preobražena je u ljubav, jer joj Duh Sveti ulijeva tu ljubav i između Boga i duše se nalaze trajna strujanja ove ljubavi kao što su i između Božanskih Osoba. Za sv. Ivana od Križa Duh Sveti je živi plamen ljubavi, božanska vatra. U svom nauku nikad ne odvaja djelovanje Duha Svetoga od djelovanja Oca i Sina. Govori o tom kao o

⁵⁰Isto, str. 140.

trinitarnom predokusu vječnog života: „Duša je tako blizu Bogu da se preobražava u plamen ljubavi u kojem joj se priopćuju Otac, Sin i Duh Sveti.“⁵¹ U tom Duhu Ljubavi duša u svemu spoznaje i ljubi Boga, vidi sve stvari u Bogu i vidi konačan cilj svega. Duša uz pomoć i djelovanje Duha Svetoga postaje odraz Božjeg sjaja.

⁵¹ *Živi plamen ljubavi*, str. 16.

4. KONTEMPLACIJA U NAUKU SV. IVANA OD KRIŽA

Kršćansko je učenje o molitvi uvijek razlikovalo tri oblika, odnosno stupnja molitve:

1. usmena molitva – oratio
2. molitvu razmatranja – meditatio
3. kontemplativnu molitvu – contemplatio

Sva tri oblika u kršćanstvu su bila uvijek prisutna, a posljednji, kontemplativni, oduvijek je smatran najvišim. Mnogi mistici su pisali o tome u svojim spisima i davali konkretne upute za kontemplativnu molitvu. Važno je na početku uvidjeti razliku između meditacije i kontemplacije. Meditacija označava klasičan uvod u razumsku i osjećajnu sposobnost čovjeka, tj. njegovih osjetila, osjećaja i razuma. Bavi se određenim sadržajima svijesti kao što su slike, riječi i metafore koje potiču osobu na određeno djelovanje. Sve su te slike malo prikladne za sjedinjenje s Bogom, jer nikakve stvorene stvari ne mogu imati nikakvog razmjera s Božjim bićem niti može biti bliže sredstvo sjedinjenja s Bogom ništa što bi se moglo zamisliti kao slično njima.⁵² Za početnike može biti potrebno da si zamisle Boga u slikama, ali nikako da trajno ostanu o tom okviru. Tko se uputi na put kontemplacije trebao bi odlučiti potpuno napustiti meditaciju. „Razmatranje (meditacija) se služi mišlju, maštom, osjećajima i željom... Taj oblik molitvenog razmišljanja ima veliku vrijednost, ali kršćanska molitva treba težiti još dalje: k spoznaji ljubavi Gospodina Isusa Krista i jedinstvu s Njim.“⁵³ S druge pak strane, kontemplacija je molitveni oblik u kojem se sve moći duše, razum, pamćenje i volja u potpunosti smiruju. U tom stanju napuštaju se sve pobožne misli, religiozne slike, vizije, itd. „Unutarnja molitva (kontemplacija) je najjednostavniji izraz otajstva molitve; ona je dar, milost; i može biti primljena samo u poniznosti i siromaštvu. Unutarnja je molitva saveznički odnos koji Bog sklapa u dubini našeg bića. Ona je zajedništvo: Presveto Trojstvu u njoj oblikuje čovjeka, sliku Božju, na svoju sličnost.“⁵⁴

⁵²Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 45.

⁵³*Katekizam katoličke Crkve*, Glas Koncila - Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb, 2016., br. 2708.

⁵⁴Isto, br. 2713.

U idućim stranicama progovorit ćemo konkretno o kontemplaciji u nauku sv. Ivana od Križa.

4.1. Proces čišćenja na kontemplativnom putu

Sv. Ivan od Križa kako smo vidjeli govori o putu pročišćenja, ujedno taj put predstavlja početnički stupanj, otkriva nam naše nastojanje da steknemo i zadržimo Božju milost. Ovaj put počinje obraćenjem srca. Obraćenje je mogli bismo reći prije svega radikalno prepuštanje Bogu i njegovom milosnom vodstvu. Da bi duša došla do konačnog cilja, a to je sjedinjenje s Bogom, potrebno je da prođe put odreknuća, o kojem Ivan govori u svojim djelima. Vidjeli smo također da Ivan razlikuje aktivni i pasivni vid pročišćenja. Tijekom kontemplativnog puta treba po strani ostaviti sve da bi bio slobodan od svega. Na početku tog puta obraćenja Ivan predlaže potpunu obnovu kroz čišćenje svega i vanjskih i unutarnjih osjetila i potpuno umrtvljenje želje. On početnicima na ovom putu ne predlaže duge sate molitvene tišine, nego je važnije da nasljeduju Krista i da ta želja za nasljedovanjem bude stalna i prisutna u svemu što duša čini. No, da bi čovjek uspješno nasljedovao Krista važno je odricati se bilo kakvog užitka koji ne bi bio na slavu Božju i to iz ljubavi prema Kristu. Kad Ivan od Križa govori o oslobođenju od svijeta, on time nikada ne misli na preziranje svijeta. Radi se zapravo o tome da se sve otpusti da bi se na novoj obnovljenoj razini sve ponovo prihvatilo. Kod njega odlučujuću ulogu ima potpuno otpuštanje svega stvorenoga. Smatra da u duši koja je obuzeta ovisnostima o stvorenom nema Boga, a s druge strane ona duša koja je ispražnjena od stvorenog puna je Boga. Potpuno otpuštanje je otpuštanje koje nam je pokazao sam Isus Krist, kontemplativni je poziv dosezanje i nasljedovanje načina života Krista u svemu pa tako i u odreknuću. Najviše stanje koje duša može dosegnuti je postati jednaka Isusu Kristu u toj ništavnosti. Otpuštanje je odlučujuća pretpostavka na kontemplativnom putu koji vodi do sjedinjenja s Bogom. Zahtjeva i pročišćenje od svih strasti, umiranje i mrtvljenje naravnih strasti, koje su nada, radost, bol i strah, te na kraju zahtijeva uništenje „sebeljublja“ u smislu da se ponizi. Tko živi i djeluje po ovim pravilima njegov će niži, tj. osjetni dio vrlo brzo biti podložan duhu. Duša ulazi u mir koji do tada nije

poznavala i s većom lakoćom će se moći posvetiti duhovnom životu. Početnik tako dolazi na prag kontemplacije naprednijih. No, Ivan ističe da je potrebno i mrtvljenje duha. Za njega „imati“ ne odnosi se samo na materijalna dobra, nego na sve i materijalno i duhovno, u čemu čovjek traži svoju sigurnost.⁵⁵ Odvajanje volje od stvarne želje za posjedovanjem bilo čega postaje prije svega unutrašnja stvarnost. Takvo siromaštvo je više duhovne naravi. Duša se, vježbajući se u bogoslovnim krjepostima ispražnjava od svake afektivne navezanosti na stvorenja. Ukoliko čovjek želi doći do cilja, do Svega, a to je puno zajedništvo s Bogom, ne može se afektivno navezati na sredstvo pa ni na Božje darove. Valja zahvaliti na daru, ali ga istodobno relativizirati svojim konačnim usmjeravanjem na Darivatelja.⁵⁶ Stoga, kako bi duša došla do konačnog cilja, posjedovanja svega mora se, koliko je do nje, odcijepiti voljom ne samo od vremenitih nego i od svih duhovnih stvari, a ostalo će učiniti Bog. Ivan primjećuje da je ova noć duha svojstvena onima „koji su počeli ulaziti u stanje motrenja“.⁵⁷ S obzirom da se djelatnost duha odvija putem duhovnih moći, uma, pamćenja i volje i njihovih čina, sv. Ivan će raditi na tome da usmjeri dušu na čišćenje ovih moći. Tri bogoslovne krjeposti, vjera, nada i ljubav stvaraju prazninu u moćima: vjera prazninu u razumu, govori nam o stvarima koje ne možemo shvatiti naravnim razumskim svjetlom, zatim nada uzrokuje u pamćenju prazninu obzirom na sadržaj, jer nada se uvijek odnosi na ono što još ne posjedujemo. Ljubav ispražnjuje volju, lišavajući je svake navezanosti i svega onoga što nije Bog. Vjeru Ivan smatra bližim sredstvom kojim se dolazi do sjedinjenja s Bogom, Ivan ju naziva „tajnim ljestvama“ kojima se ulazi i prodire u Božje dubine. Naš razum spoznaje stvari samo naravnim putem, a vjera nam s druge strane predlaže stvari koje nikad nismo vidjeli. Ona je put za dušu koja teži svome cilju potpunom sjedinjenju s Bogom. U ovom kontekstu sv. Ivan govori i o mnogim vrstama spoznaje koje razum može dobiti iz vanjskih ili unutarnjih osjetila. Za takve spoznaje on kaže da štete duši. Ovo primjenjuje također i na nadnaravne spoznaje, primjerice objave, vizije. Za sve te izvanredne pojave, on smatra da im ne treba posvećivati previše pažnje, nego se jasno voditi putokazom potpunog odricanja, ostati u miru i pustiti da sve te stvari prođu. Nijedna od tih stvari

⁵⁵Usp. W. JOHNSTON, *Mistična teologija – znanost ljubavi*, str. 167.

⁵⁶Usp. FRANJO PODGORELEC, Uloga molitve i askeze za osobni i zajednički život Reda bosonogih karmelićana, u: *Diacovensia*, 23 (2015.) 4, str. 525.

⁵⁷US II., 6,8.

ne može poslužiti kao sredstvo neposrednog sjedinjenja s Bogom. Nadalje, Ivan poziva dušu da na bijelu haljinu vjere, postavi drugu odjeću, zelene boje, koja označuje krjepost nade.⁵⁸ Važno je da se duša lišava utisaka, jer što se više bude toga lišavala to će više imati nade. Ivan u svom djelu *Uspom na goru Karmel* u vezi toga kaže: „Da bi živjela u potpunosti i čistoj nadi u Boga, neka se duša svaki put, kad ima određene spoznaje i forme ili slike, odmah vrati k Bogu s ljubavnim osjećajem, ne zaustavljajući se na njima, oslobođena od svega što može biti predmet sjećanja, i neka na te stvari ne misli niti se osvrće nego je potrebno da obavi i shvati svoje dužnosti, ako je to njihov predmet, pa koliko ne bude imala osjećaj privrženosti ni vlasništva neće joj to škoditi.“⁵⁹ Sv. Ivan čišćenju volje putem ljubavi pridaje puno veću važnost nego drugim dvjema moćima. Važno je da se volja očisti potpuno i od svega. Ljubav je ta koja pokreće dušu da umrtvi sve svoje strasti. Da bi uspjela na tom putu odricanja i čišćenja, duša svu svoju snagu mora čuvati za Gospodina i njega jedino ljubiti. Ivan također i ovo slikovito pokazuje u svom djelu: „Da bi se savršeno preobukla, duša navlači povrh bijele i zelene haljine sjajnu crvenu togu, koja označuje treću krepost, to jest ljubav... Odijelo ljubavi koje kod Ljubljenoga pobuđuje veću ljubav, ne samo skriva i štiti dušu od trećeg neprijatelja, a to je tijelo, nego također jača ostale krjeposti dajući im snagu i izdržljivost za zaštitu duše, ljupkost i ljepotu da se njima može svidjeti Ljubljenome: jer bez ljubavi nije nijedna krepost Bogu ugodna.“⁶⁰

Duša i nakon dugog vježbanja u duhovnom životu ostaje još puna nesavršenosti i potrebno joj je duboko čišćenje kako bi se mogla sjединiti s Bogom. Sama svojim snagama duša to nije u stanju postići. Sam Bog je onaj koji dovršava ovo čišćenje. Ivan od Križa nabraja neke od nesavršenosti u kojima se nalaze početnici. Primjerice, mogu postati oholi, zadovoljni samim sobom i drugima govoriti o duhovnom životu, a katkad ih i osuđivati jer nisu dovoljno pobožni na način na koji bi oni htjeli, žele privući svu pažnju drugih na svoju pobožnost... Ivan primjećuje da oni koji istinski napreduju na putu savršenstva, ponašaju se potpuno drugačije i njihov život temelji se na poniznosti. Za vrijeme ovakvih aktivnih faza čišćenja na kontemplativnom putu moguće je da čovjek može nešto pridonijeti unutarnjoj promjeni. No, svako djelovanje

⁵⁸Usp. *Tamna noć*, str. 157.

⁵⁹US III., 15, 1.

⁶⁰*Tamna noć*, str. 158.

otpada kad nastupi „pasivno čišćenje“.⁶¹ Na pragu ovakvog duhovnog i molitvenog života osoba obično obiluje mislima, bilo da razmatra neki prizor iz evanđelja ili razmišlja o istinama vjere. Međutim, s vremenom se ta molitva pojednostavljuje, svodeći se na ponavljanje jedne riječi ili rečenice da bi naposljetku prešla u tišinu. Ovdje se sada Božja prisutnost počinje doživljavati na jedan drugačiji način i čovjek u tome pronalazi utjehu. Bog ih uzdiže na viši stupanj božanske moći, takve duše više nisu u stanju učiniti kakav korak u razmatranju jer su ih unutarnja osjetila „izdala“, oslobađa ih uporabe osjetila i razmišljanja kojim su ga do tada tražili na nekakav nesavršen način, te prelaze na uporabu duha. Ivan o tome konkretno kaže: „I zaista su oni već neko vrijeme vježbali u krjepostima, premda potaknuti slašću koju su nalazili, ustrajali su u molitvi i razmatranju; oni su se odijelili od svjetovnih stvari i u Bogu su stekli nešto duhovne snage pomoću koje će – kao što drže dosta na uzdi sklonosti prema stvorovima – moći i pretrpjeti radi ljubavi Božje nešto muke i suhoparnosti i neće okrenuti svoje korake natrag plaćući za boljim prošlim vremenima.“⁶² Ova noć duha karakteristična je za naprednije. No, Bog ih ne postavlja odmah u noć duha, obično prođe neko vrijeme u kojem se osoba vježba u stanju naprednih. Zbog čišćenja duha duša mora podnijeti suhoću, tamu i muku koje su često jače negoli su bile u prošlosti. U ovoj fazi naprednih osobe upadaju u neke nesavršenosti ili opasnosti. Na ovom kontemplativnom putu najveći problem stvaraju te nevidljive i neprepoznate zamke koje otežavaju napredak onome koji se vježba takvom životu. Moguće je da se kod nekih osoba pojave imaginarna viđenja ili objave koje mogu biti i vjerodostojne, ali isto tako mogu biti od Zloga ili naše mašte. Ivan smatra da tome ne treba pridavati nikakvu važnost, nego u svemu tražiti i gledati Božju ljubav koju bude u nama. Nadalje, Ivan govori o strašnoj noći duha koju osoba mora proći na ovom putu. Kontemplacija je besplatni dar od Boga, koji sada sebe priopćava ljudskom srcu putem čistog duha. Kontemplativcu se često govori da prestane s mišljenjem, kako bi u dubini mogao primiti ulivenu mudrost Boga. Ta mudrost dovodi osobu do čudesne preobrazbe. Vidjeli smo da je duša prije ovog stanja bila uronjena u potpunu duhovnu suhoću na području osjeta, ali je u duhu uživala veliki mir. No, sad Bog joj oduzima i tu utjehu da je ljubljena od Njega, te je želi osloboditi čak i te utjehe kako bi bila u

⁶¹ Usp. WILLIGIS JAGER, *Kontemplacija, Kršćanski put mistične duhovnosti*, Synopsis, Zagreb-Sarajevo, 2015., str. 57.

⁶² *Tamna noć*, str. 39.

potpunosti slobodna od bilo kakve navezanosti. Vidimo, da Ivan od Križa početke kontemplativnog života povezuje s duhovnom suhoćom. U takvom stanju nalazi se duša koja više ne nalazi utjehu ni u čemu. Ovim stanjem Bog kuša dušu je li spremna za viši stupanj ljubavi. Pročišćenje osjetila je bilo samo početni stadij kontemplacije u odnosu na čišćenje duha. Ovdje se oba dijela zajedno čiste i kao takvi se spremaju za sjedinjenje s Bogom. Ovo stanje Ivan od Križa tumači vrlo jasno: „Ova mrkla noć je djelovanje Božje koje čisti dušu od njenog neznanja i od trajnih naravnih i duhovnih nesavršenosti, a duhovni je učitelji zovu ulivenim motrenjem ili mističnom teologijom. U njoj Bog na tajnovit način vježba dušu u savršenoj ljubavi, a da ona ne radi ništa, niti razumije kakvo je to motrenje.“⁶³ Iz ovoga vidimo da Bog duši ulijeva to tamno motrenje, odnosno tamnu kontemplaciju o sebi i tako se izravno priopćava srži čovjekova bića. Čovjek ovako pripremljenog duha počinje i svijet promatrati kao kreaciju apsolutnog duha, koja izaziva divljenje i koja ga potiče da se od stvorenoga uzdigne do Stvoritelja, u istinskom počinku intuitivnog motrenja koji predstavlja jedan iskorak iz vremena u vječnost i participaciju u sreći, koja jedina može biti uzrokom istinske radosti.⁶⁴ Ova ulivena kontemplacija koja se postupno prima, apsolutno je nezasluženi dar. Osoba to prihvaća, no ni na koji način ne uzrokuje. Oni koji se nalaze na kraju ovog puta doživljavaju sve više i više iskustva kontemplacije koja uvelike nadilaze njihove vlastite snage. Nalazi se u otvorenosti prisutnosti koja osobu nadilazi, odnosno prisutnosti Boga. Takve osobe odlikuju se velikom čistoćom srca te ne upadaju ni u kakav svjesni grijeh, posjeduju velik nadzor te vladaju svojim ponašanjem.⁶⁵

Opis ovog cijelog navedenog puta mogao bi se sažeti pojmom, kako to sv. Ivan od Križa kaže: „ljubavne pozornosti“. Ljubav o kojoj u ovom kontekstu govori je čista ljubav, ispražnjena od svega, puna snage i odlučnosti, te je povezana s potpunim predanjem Božjoj volji. To za Ivana predstavlja temeljni stav u kontemplaciji. Pozornost puna ljubavi osluškivanje je nutrine, često Ivan u svojim djelima navodi kako je Bog usred naše duše, no kaže da treba ostati u toj čistoj pozornosti koja, bez

⁶³ *Tamna noć*, str. 81.

⁶⁴ Usp. IVANA KNEŽIĆ, Rad i kontemplacija – put i cilj čovjekova samoostvarenja, u: *Obnovljeni život*, 70 (2015.) 1, str. 125.

⁶⁵ Usp. BENEDICT J. GROESCHEL, *Psihologija duhovnog razvoja*, Verbum, Split, 2009., str. 246.

predodžbi o Bogu i svih stvari i bez očekivanja, prisluškuje, gleda i vidi da je Bog usred naše duše.⁶⁶

4.2. Isus Krist u kontemplaciji

Cilj kontemplacije jest postati jedno s Kristom, ali ne nasljedovanjem zemaljskog Isusa u razmatranjima, nego u slobodi i opuštenosti koje vode iskustvu Uskrsloga. Na početku Ivan od Križa govori kontemplativcima da gledaju u Isusa iz evanđelja i usklade se s njegovim životom, međutim kada govori naprednima onda ima drugačiji pristup nasljedovanju Krista. Poučava ih da umjesto da gledaju Isusa izvana, trebaju dopustiti Isusovu životu da izvire u njima iznutra. U takvom stanju oni se sada nalaze u kontemplativnoj tišini dopuštajući Bogu da u njima djeluje.⁶⁷ Kontemplacija označava put iz osobnog u božansko. Isus to u Ivanovu evanđelju objašnjava ovim riječima: „Bolje je za vas da ja odem: jer ako ne odem, Branitelj neće doći k vama“ (Iv 16,7).⁶⁸ Ivan od Križa to mjesto uvijek tumači na način, kako se Isusov lik mora povući kako bi se mogao očitovati istinski Isus Krist. Treba ostaviti sve predodžbe o Isusu da bi se mogao pojaviti stvarni Isus. Kontemplacija za njega označava proces promjene. Smatra da ono što se dogodilo u Isusu Kristu treba se dogoditi i u čovjeku. Krist je simbol koji predstavlja stvarnoga, otkupljenog čovjeka. Proces otkupljenja u nama usmjeren je na proces postajanja Kristom odnosno proces postojanja potpunim, proces postajanja božanskim. Isus je prema Ivanu od Križa otkupio svijet vlastitim otpuštanjem svega, u konačnom odricanju na križu i upravo je to dodijeljeno svakom čovjeku koji ide putem kontemplacije.⁶⁹ Svojom smrću na križu pokazao nam je da ne živimo odvojeni od Boga. Put kontemplacije je zapravo put u iskustvo jedinstva s Bogom. Postati jednaki Kristu najviše je stanje koje duša može doseći stoga, sjedinjujući se s Isusom, sjedinjujemo se i s Ocem. U kontemplaciji se

⁶⁶Usp. W. JAGER, *Kontemplacija, Kršćanski put mistične duhovnosti*, str. 54.

⁶⁷Usp. W. JOHNSTON, *Mistična teologija – znanost ljubavi*, str. 201.

⁶⁸Usp. W. JAGER, *Kontemplacija, Kršćanski put mistične duhovnosti*, str. 61.

⁶⁹Usp. Isto, str. 104.

iskušava prolaženje kroz ogranj zadovoljštine kako bi se došlo do blaženog sjedinjenja po ljubavi.⁷⁰

4.3. Vodstvo na kontemplativnom putu

Prijelaz u kontemplaciju predstavlja kritičnu točku u duhovnom životu, tad je najviše potreban duhovni voditelj koji će te osobe ohrabriti i uvesti ih u vježbu ljubavne pozornosti i vjerno ih dalje voditi na tom putu. Ivan od Križa preporuča osobama na duhovnom putu da budu pažljivi i promišljeni te da se ne povjeravaju svakome. On i najveću važnost pridaje upravo tom duhovnom vodstvu. U svojim djelima često se spori s duhovnim voditeljima svoga vremena. Predbacuje im nedostatak razumijevanja jer su one koji su trebali stupiti u tamu i prazninu kontemplacije pokušali vratiti na razmatranje i duhovne vježbe. Umjesto toga, on smatra da bi ih duhovni voditelji trebali ohrabriti da ustrajno nastave s vježbom ljubavne pozornosti. Od duhovnog voditelja u kontemplaciji Ivan od Križa ne zahtijeva nužno svetost, budući da milost duhovnog vodstva ne mora proizlaziti iz milosti svetosti, ali ono što zahtijeva jest iskustvo.⁷¹ Duhovni voditelji, kaže on, trebali bi sebi posvijestiti da glavni vođa i pokretač duša nisu oni, nego je to Duh Sveti, a da su oni samo njegovo oruđe. Vrlo jasno Ivan upućuje da svaki čovjek na tom putu treba biti posebno vođen, ne uspoređivati ga s iskustvom drugih i svakom posebno pristupiti s najvećom važnošću.

On u svom nauku daje jasne smjernice za takvo vodstvo:⁷² voditelj na duhovnom putu ima samo posredničku ulogu. Istinski i pravi voditelj jest Duh Sveti; Ivanu je od iznimne važnosti vjera koju naziva „tamna vjera“, to je vjera po kojoj čovjek može ljubiti Boga, a da ga ne razumije. To tumači u smislu da osoba sluti kako postoji konačna stvarnost koja je smisao života, ali je ne može pobliže opisati; voditelj se na duhovnom putu ne bi trebao voditi nekakvim apstraktnim pravilima, već bi pojedinca trebao upućivati putem na kojem će otkriti vlastito ustrojstvo, darovano od Boga; kao

⁷⁰Usp. E. STEIN, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, str. 113.

⁷¹Usp. Isto, str. 111.

⁷²Usp. Isto, str. 114-116.

zadnje, Ivan jasno naglašava, ukoliko osoba ozbiljno korača kontemplativnim putem ne smije ju se zadržati ni u kakvim pobožnim vježbama.

4.4. Cilj puta: jedinstvo s Bogom

Cilj kontemplativnog puta od davnina se nazivao *theosis*-obogotvorenje. Bog je postao čovjekom, da bi se čovjek mogao suobličiti Bogu. To je ostvarenje jedinstva s prvotnom božanskom stvarnosti, ostvarenja svrhe čovjekova života na zemlji.⁷³ Za sv. Ivana od Križa to jedinstvo proizlazi iz ljubavi. Često govori da se tu ne radi o supstancijalnom jedinstvu s Bogom koje uvijek postoji, nego o jedinstvu i preobrazbi duše u Boga što postoji onda kada mu duša postane slična po ljubavi. „Kad duša posve odstrani od sebe ono što je protivno Božjoj volji, ostatak će trajno sjedinjena s Bogom po ljubavi.“⁷⁴ To bi značilo da onog trenutka kad se duša oslobodi potpuno svega što je u suprotnosti s Božjom voljom, njeno bivanje postaje bivanje u ljubavi. Ivan govori u svom djelu *Tamna noć* o ljestvama ljubavi kojima se duša uspinje k Bogu, tu poseže za zanimljivim metaforama, primjerice: „kao što se ljudi ljestvama penju na utvrda da otmu dobra i blaga koja se u njima nalaze, tako se i po toj tajnovitoj kontemplaciji, bez da se zna kako, duša penje i uzdiže da upozna i stekne nebeska dobra i blaga.“⁷⁵ Na kraju ovog puta, osoba se nalazi u službi Božjoj sa svime onim što jest i što ima. Sve ono što sad radi, radi samo po ljubavi i u ljubavi. Ivan jasno uviđa vezu između božanske i ljudske ljubavi stoga kaže da u ovom stanju Bog i duša više nisu dvoje, nego jedno u ljubavi. Duša ne može dobiti neizmjerne Božje savršenosti, no sve ono što ona ima i ono što jest postaje slično Bogu.

⁷³Usp. Kontemplativni put, preuzeto s: <http://kontemplacija.hr/o-nama/kontemplativni-put/> (6.11.2020.)

⁷⁴US II., 5, 3.

⁷⁵*Tamna noć*, str. 142.

ZAKLJUČAK

Već u samom prvom poglavlju, kroz biografske podatke sv. Ivana od Križa mogli smo puno toga zaključiti i truditi se primijeniti u svom životu onakav stav prema životu kakvog je on imao. Primjer nam je izvrsnog vodiča koji nam daje jasne smjernice za naš duhovni život. Nikad se nije uklapao ni u kakve sisteme, iako je zbog toga bio osuđivan kako širi lažni nauk, nikad nije odustao od svog puta. Unatoč takvom ambijentu onog vremena razvija svoj nauk, koji i danas mnogima treba biti uzor, naglašavajući da je važno duhovni život živjeti u svjetlu teologalnih krjeposti: vjere, nade i ljubavi. Ono što jasno naglašava jest pročišćenje koje je potrebno svakoj osobi. Otpustiti od sebe sve stvari koje nas sputavaju u sjedinjenju s Bogom, dakle neka vrsta radikalnog prepuštanja Bogu i njegovu vodstvu. Vježbajući se upravo u ovim krjepostima koje smo naveli osoba se oslobađa svake navezanosti na bilo kakve stvari bilo naravne, bilo nadnaravne s jedinim ciljem da dođe do onoga što Ivan naziva „Sve“, odnosno do Trojedinog Boga. Navezanost na vidljive stvari najčešće je uzrok otuđenosti od Boga, jer osoba postane zaokupljena samo onim prolaznim, nevažnim što je ne može ispuniti i pružiti joj onu radost koju Bog može. Onaj tko je Bogu otvoren iskrena srca, koji se ne uklapa u nikakve kalupe ovog svijeta jest osoba koju Ivan ima pred očima kad izlaže svoj nauk. Ovaj put koji nam objašnjava u svom nauku vezan je uz Trojedinog Boga. Za njega je važno istaknuti da se Bog Otac nalazi u svakoj duši i da je najvažnija dimenzija povjerenja u trenutku kad se osoba odluči na ovaj put, a Duha Svetoga vidi kao onoga koji nas vodi na tom putu do preobrazbe u ljubavi.

U svom nauku dosta se služio Svetim pismom, stoga on u Isusu vidi jasan primjer kojeg treba slijediti. Ono što je Isus iskusio u svojoj mucij, onakvu napuštenost, moguće je da osjeti i osoba koja krene na ovaj put. Kao što je Isus otpuštajući sve na križu, otkupio svijet, tako i osoba napuštajući sva dobra dolazi do božanskog života. Prazninu koju osoba često osjeća na tom putu treba tumačiti kao jedinstvenu priliku da u tom stanju susretnemo Boga na dubljoj razini. U tom stanju „dezorijentiranosti“ važno je da se osoba sa svom svojom voljom trudi biti usmjerena na jedini pravi cilj, na jedinstvo s Bogom. Iako ovaj kontemplativni put često može trajati dugo i biti vrlo težak, važno je da osoba to ne shvaća u smislu

nekakvog trpljenja nego u smislu duhovnog čišćenja koji za cilj ima sjedinjenje s Bogom, bez tog čišćenja ovo se otajstvo ne bi moglo ni dogoditi. Isusa Krista u svemu i uvijek treba uzimati za primjer i kao što je božansko u njemu došlo do potpunog izražaja, na isti način dopustiti da se to dogodi svakom čovjeku koji vjerno slijedi takav primjer.

Taj put kontemplacije označava proces velike promjene. Osoba je tada pozvana na dublji, autentičniji duhovni život. Nalazimo se u vremenu u kojem čovjek sebi sve češće postavlja neka egzistencijalna pitanja: „Tko sam?“, „Zašto sam ovdje?“, „Koji je smisao mog života?“, tumačeći ovo na osnovu svega prijašnje napisanog, smatram da je čovjeku potrebno prvenstveno obraćenje srca, u smislu skretanja pogleda s onog prolaznog i površnog na vječno i dubinsko. Mislím da je svijetu više nego ikad potrebno ponovno pronaći tu Božju transcendenciju. Čovjek u ovom svijetu čezne za Bogom i ukoliko se odluči uputiti na ovaj put promjene važno je da osluškuje pažljivo svoju nutrinu jer kada uđe u nju, u tu jezgru svoje vlastite biti, on se susreće s Bogom. Ono što sv. Ivan često naglašava i što je najvažnije jest da čovjek shvati kako Bog već jest u nama u središtu naše duše.

BIBLIOGRAFIJA

1. Izvori:

1.1. Primarni

SVETI IVAN OD KRIŽA, *Kraći spisi*, Symposion, Split, 1978.

SVETI IVAN OD KRIŽA, *Uspon na goru Karmel*, Symposion, Split, 1997.

SVETI IVAN OD KRIŽA, *Tamna noć*, Symposion, Split, 2004.

SVETI IVAN OD KRIŽA, *Živi plamen ljubavi*, Symposion, Split, 1997.

1.2. Drugotni

BIBLIJA. JERUZALEMSKA BIBLIJA. *Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama*
iz: „La Bible de Jérusalem“, Adalbert Rebić – Jerko Fućak – Bonaventura
Duda, (ur.), Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2011.

DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dokumenti*, Kršćanska Sadašnjost, Zagreb, 2008.

KATEKIZAM KATOLIČKE CRKVE, Glas koncila - HBK, Zagreb, 2016.

RJEČNIK BIBLIJSKE TEOLOGIJE, prir. L. -X. Dufour, KS, Zagreb, 1969.

2. Literatura

2.1. Knjige:

GARDET, Louis, *Mistika*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1983.

GOSEBRINK, Hildegard, *Motriti tajnu. Uvod u osnove kršćanske mistike.*,
Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2014.

GROESCHEL, Benedict J., *Psihologija duhovnog razvoja*, Verbum, Split, 2009.

HERBSTRITH, Waltraud, *Radi ljubavi. Iskustva vjere.*, Đakovo, 2002.

JAGER, Willigis, *Kontemplacija, Kršćanski put mistične duhovnosti*, Synopsis, Zagreb-Sarajevo, 2015.

JOHNSTON, William, *Mistična teologija – znanost ljubavi*, Demetra Filozofska biblioteka Dimitrija Savića, Zagreb, 2008.

MAMIĆ, Jakov, *Teološko-duhovni pristup mistici danas*, KIZ, Zagreb, 2008.

SACRAMENTADO CRISOGODNO de JESUS, *Ništa i sve. Život sv. Ivana od Križa*, KIZ, Zagreb, 2014.

STEIN, Edith, *Znanost križa, Studija o Ivanu od Križa*, Kršćanska sadašnjost i Hrvatski karmelićani i karmelićanke, Zagreb, 1983.

2.2. Članci:

KNEŽIĆ, Ivana, Rad i kontemplacija – put i cilj čovjekova samoostvarenja, u: *Obnovljeni život*, 70 (2015.) 1, str. 115-126.

MAMIĆ, Jakov, Mistično iskustvo kod sv. Ivana od Križa, u: *Crkva u svijetu*, 44 (2009.) 2, str. 127-144.

PERIĆ, Ratko, Životopis mističnog doktora, u: *Crkva u svijetu*, 10 (1975.) 1, str. 91-93.

PODGORELEC, Franjo, Uloga molitve i askeze za osobni i zajednički život Reda bosonogih karmelićana, u: *Diacovensia*, 23 (2015.) 4, str. 511-534.

RAGUŽ, Ivica, Mistična forma mišljenja suvremene filozofije religije i mistika Ivana od Križa, u: *Bogoslovska smotra*, 78 (2008.) 4, str. 789-806.

3. Članci na internetu:

Niko Bilić, Živi plamen ljubavi i filozofija – razmišljanja o mistici sv. Ivana od Križa, na s: https://amdg.ffrz.hr/spisi/ziviplamen_sve.pdf (preuzeto 23. 10. 2020.)

Kontemplativni put, na s: <http://kontemplacija.hr/o-nama/kontemplativni-put/> (preuzeto 6. 11. 2020.)